

Adam Bohorič in stanovska šola v Ljubljani

Marko Jesenšek

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, II. razred za filološke in literarne vede,
Novi trg 3, SI 1000 Ljubljana; Oddelek za slovanske jezike in književnosti,
Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru, Koroška cesta 160, SI 2000 Maribor,
marko@jesensek.si

V razpravi je ugotovljeno, da je bila latinščina na stanovski šoli v Ljubljani učni jezik, vendar pa je Bohorič prepoznal kranjščino za pomožni učni jezik, ki je začetnikom približal nemščino in z njeno pomočjo odprl pot do »aristokratske« latinščine. Kranjščina je bila na stanovski šoli nadomestni jezik toliko časa, da so se učenci naučili nemščine, ki je bila sicer tudi jezik »neizobražencev«, a je bila kljub temu na lestvici vrednot pred kranjščino, tj. materinščino povsem neizobraženih, a nadarjenih dečkov.

Im Beitrag wird dargelegt, dass die hauptsächliche Unterrichtssprache an der Ständeschule in Ljubljana Latein war, dass aber Bohorič das Krainische als eine Art Hilfssprache für den anfänglichen Unterricht vorsah. Sie war eine Ersatzsprache, bis die Schüler genug Deutschkenntnisse für die weitere Schulung besaßen. Auch Deutsch galt zu jener Zeit als Sprache der Ungebildeten, sie hatte jedoch einen höheren Rang als Krainisch, die Muttersprache der völlig ungebildeten, aber begabten Jungen.

Ključne besede: Adam Bohorič, šolstvo, stanovska šola v Ljubljani, šolski red, učni jezik, kranjščina

Schlüsselwörter: Adam Bohorič, Bildung, Ständeschule in Ljubljana, Schulordnung, Unterrichtssprache, Krainisch

Adam Bohorič se je rodil pred približno petsto leti v okolici Senovega, v eni izmed podbohorskih vasi. Ali je bil to Presladol, Dolsko, Kališovec, Plešivec, Šedem, Mrčna sela ali katera druga vas ali zaselek, tega danes, žal, ne vemo. Njegova rojstna hiša je stala nekje v hribih na južnem pobočju Bohorja. O letnici njegovega rojstva lahko le ugibamo, zdi pa se, da je bil rojen v prvi polovici dvajsetih let 16. stoletja, tj. v »v 2. ali 3. desetletju 16. stoletja na Štajerskem« (SBL 1 1925), oz. »okoli 1520, lahko tudi pozneje, štajerska okolica Brestanice« (SBL 2 2018), ali »okoli leta 1524« kot je na simpoziju o Adamu Bohoriču v Veliki dvorani SAZU¹ razmišljal Golec (2021: 10). Domneva petstoletnica

¹ V okviru Bohoričeve 500. obletnice rojstva je 27. oktobra 2021 potekal na SAZU v Ljubljani znanstveni simpozij *Novi pogledi na Adama Bohoriča*, ki se je nadaljeval naslednji dan v Evangelikičanskem centru Murska Sobota (*Petstoletnica Adama Bohoriča*). Prvotno je bil simpozij načrtovan 10. novembra 2020, a je bil zaradi koronarazmer prestavljen na oktober 2022, ko

Bohoričevega rojstva je zato priložnost za iskanje novih podrobnosti iz njegovega življenja in dela.²

Slika 1: Naselje Presladol, v ozadju Bohor.

Med nastajanjem dokumentarnega filma o Adamu Bohoriču³ sem 21. aprila 2021 s snemalno ekipo RTV Slovenije obiskal tudi kraje pod južnim obronkom Bohorja (Slika 1). V krajih Presladol, Rožno, Dovško, Šedem, Dobrava, Senovo in Brestanica je priimek Bohorč dobro ohranjen,⁴ Bohorič pa se piše le družina, ki živi na hribu Armez v vasi Armeško pri Brestanici na vzhodnem delu predbohorskih vzpetin.⁵ Margareta Marjetič, predsednica Kulturnega društva

smo pokazali, kako je deloval in razmišljal slovenski slovničar in šolnik, spoznavali pomen njegovega dela, razložili njegovo reformatorsko misel, jo soočili z razmerami v slovenskem, slovanskem in evropskem prostoru 16. stoletja in jo preverjali z odmevi v naslednjih stoletjih.

² Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (*Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine*, vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

³ (Ne)znana poglavja slovenske zgodovine: 500 let rojstva Adama Bohoriča, izobraževalno-dokumentarni film. Režiser Franc Arko. Scenaristka Tatjana Markošek. TV SLO 1, 3. 11. 2021. <https://www.rtvsllo.si/rtv365/arhiv/174818851?s=tv>

⁴ Po podatkih statističnega urada RS se je leta 2021 le 20 prebivalcev Slovenije pisalo Bohorič (8 v Posavski statistični regiji), v Sloveniji je živel 156 prebivalcev s priimkom Bohorč (68 v Posavski statistični regiji), nihče pa se ni pisal Bohorčič.

⁵ V Kulturnem društvu Svoboda Brestanica so zabeležili zanimivo anekdoto. Oče Albina Bohoriča z Armeškega se je rodil v Presladolu in se je pisal Bohorič, Albin pa se je rodil na Malem Kamnu in so na krajevnem matičnem uradu zapisali njegov priimek kot Bohorč.

Svoboda Brestanica, je organizirala srečanje z Antonom Bohorčem na Kosovi gori (naslov: Presladol 23), kjer ima sedaj počitniško hišico. V Bohorčevi družini je ohranjeno ustno izročilo, da se je v hiši, ki je stala na mestu stare domačije, le nekaj deset metrov od sedanje počitniške hiše (Slika 2), rodil Adam Bohorič. Zadnja lastnika stare hiše, ki so jo porušili pred tridesetimi leti in nato v neposredni bližini zgradili sedanjo, sta bila Janez in Kristina Bohorč. Imela sta devet otrok, med njimi tudi Antona, sedanjega lastnika nove hiše in zemljišča na Kosovi gori, ki ohranja ustno izročilo svojega praprapradca (dve generaciji pred očetom Janezom).

Slika 2: Kosova gora, zemljišče Antona Bohorča, na katerem je po ustnem izročilu stala rojstna hiša Adama Bohoriča.

Fižolček, tako so strica imenovali po domače, je pripovedoval o slavnem in učenem predniku, ki se je v 16. stoletju tukaj rodil in je kasneje odšel v latinske šole in v svet. Postal je zelo pomemben in učen mož, veliko je znal in ko se je vrnil na Kranjsko, je poučeval v šolah v Krškem in v Ljubljani ter pisal učene knjige. Fižolčkova pripoved je prešla v ljudsko izročilo, ki ga razširjajo tudi drugi stari Presladolčani. Anton Bohorč hrani fotografijo več kot dvesto

Ko je nekoč želel legalizirati nepremično, mu je advokat pojasnil, da je bil v Presladolu, od koder izvira njegov rod, znan le priimek Bohorič, nikoli Bohorč: »Ti nisi Bohorč, temveč Bohorič, ker v Presladolu živijo Bohoriči«. Albin Bohorč je to preveril in ugotovil, da so se njegov oče in vsi znani predniki res pisali Bohorič, zato je na matičnem uradu zaprosil za popravek svojega priimka iz Bohorč v Bohorič. Ali je šlo res le za površnost matičarja, ki je tudi druge Bohoriče v podbohorskem prostoru spremenil v Bohorče? Verjetno ne, saj je priimek Bohorč nastal iz Bohorič z upadom samoglasniškega *i*-ja, Bohorič pa ima drugačno etimologijo (Snoj 2021: 22).

let stare s slamo krite hiše z gospodarskim poslopjem na Kosovi gori (Slika 3) – gre za ledinsko ime hribčka v Presladolu, na katerem so stoletja dolgo živele generacije Bohoričev in kjer se je po ljudskem izročilu rodil tudi protestantski pisec in slovničar Adam Bohorič.

Slika 3: Fotografija nekdanje domačije Antona Bohorča – po ustnem izročilu se je tu rodil Adam Bohorič (v hiši, ki je stala na tem mestu).

Bohoričeva družina se je verjetno že v Adamovih mladih letih preselila z levega brega Save v Krško, kjer je Bohorič dobil osnovno izobrazbo. Šolanje je nadaljeval na dunajski artistični fakulteti in si leta 1547 pridobil nižjo stopnjo akademske izobrazbe. Leta 1548 se je vpisal na fakulteto v Wittenbergu in čeprav šolanja ni dokončal, verjetno zaradi finančnih ovir, pa si je pridobil za tiste čase izvrstno humanistično izobrazbo, saj je poslušal tudi Melanchthonova predavanja. Ko se je v prvi polovici petdesetih let 16. stoletja vrnil v domače kraje, je začel poučevati v krški latinski šoli. Tam je bil učitelj od sredine petdesetih let 16. stoletja do leta 1563. Njegov učenec je bil tudi Jurij Dalmatin, pri pedagoškem poklicu pa je verjetno uporabljal tudi *Biblijo iz Lyona*, natisnjeno leta 1510 ali 1514, ki jo danes hrani Kapucinska knjižnica v Krškem (Valvasorjeva knjižnica). Dalmatin se je 10. januarja 1572 v pismu iz Esslingena zahvalil kranjskim odbornikom za pomoč med študijem, med poročanjem o svojem delu pa se je spomnil tudi na šolanje v krški latinski šoli. Svojega učitelja Adama Bohoriča je imenoval za spoštovanega in učenega moža, od katerega se je naučil

latinskega jezika; bolj kot slovničnega znanja pa je bil vesel, da ga je Bohorič podučil o »pravi krščanski veri« in mu že v zgodnji dobi dal odlične osnove za razumevanje evangelija in protestantske vere, ki jo je v tistem času v Posavju odločno razširjal tudi Ivan Ugnand. Pred leti so med obnovo Mencingerjeve hiše, ki je ena najstarejših krških zidanih hiš, odkrili edinstvene poslikave iz 16. stoletja. Gre za čas, ko je bil lastnik hiše Ivan Ungnad, v krški latinski šoli pa je deloval Adam Bohorič, ki je v mestu ob Savi znal prepričljivo odvrčati učence od »papeškega mračnjaštva«. V Krškem je sredi 16. stoletja živelo okoli 140 družin, mesto pa je bilo tudi po zaslugi Uganda in Bohoriča pomembno protestantsko središče Dalmatinove »ljube domovine Kranjske dežele«. Dalmatin je obžaloval, da je bil njegov »dragi učitelj« Bohorič odpuščen iz krške šole (1563. leta), zato je tudi sam kmalu nadaljeval študij v tujini kot Tiffernov štipendist:

Denn daß ich jetzunder nit melde, daß ich im Crainlandt geboren vnd fast biß auff das achtzehend Jar maines alters von iugend auff von mainen lieben altern auffgezogen worden, hab ich zu Gurckfeldt welches dann mein heyimat ist, von dem Ersamen vnd Wolgelehrten Adam Bohoritsch meinem gewesnem *praeceptore* vnd yetzt E. Gn. Vnd Hr. prouisionierten Landschafft Schulmeister zu Laybach, neben den *Grammaticalibus studys* auch (welchs das fürnemmost ist) die *fundamenta* des rechten Cristenlichen Glaubens: ehe dann das Euangelium daselbst jemals öffentlich gepredigt worden, mitten vnter den Papstichen finsternussen vermittelst Göttlicher gnaden, zimlich gefast vnd ergiffen. Darnach aber da der Wolgemelte main *praeceptor* auß gewissen vrsachn von der Schul gelassen, vnd ich auß rath vnnd bewilligung meiner eltern vnd gutter freundt, in ein andere Schul in das Teutsche Landt zu ziehen fürgenommen, haben sich E. Gn. Hrl. auf des Ehrwürdigen vnnd hochgelehrten herrn *Primi Truberi* meines geliebten *patroni* vnd in Christo Vattern, vnd des herrn Krellij seligen vnderthenige fürbitt, mein gnediglich angenommen, vnd durch ihr gnedige fürgeschriff bey dem Durchlauchtigen Hochgebornen Fürsten vnd Herrn Herzogen Cristoff zu Württemberg vnd Teck Graw zu Mömpelgardts hochlöblicher vnd seligster gedechnuß mir daß Tyfferinisch Stiendium zu Tübingen impetriert, welches ich nun vber sechs Jar hab gennosen vnd noch teglich geneuß. (Rajhman 1997: 54)

Adam Bohorič se je, ko je izgubil službo v krški šoli, »ukvarjal z gospodarstvom« (Rajhman 1986: 346) in razmišljal, da bi odšel v Zagreb. Avgusta 1565 pa je dobil Trubarjevo in Kreljevo pismo, v katerem sta mu predstavila težke razmere »naše ožje domovine«, ki so posledica tudi Bohoriču poznane »nesrečne kulturne zaostalosti« Kranjske dežele. Slovenski protestanti v Ljubljani so obsojali »zaničevanje do lepih umetnosti in zanemarjanje duhovne izobrazbe«, ki je na Kranjskem močno zmanjšalo ugled cerkve, saj je povsem zanemarila skrb za izobraževanje. V Ljubljani je bilo potrebno organizirati šolstvo in ustanoviti dobro »javno šolo«. Trubar je načrt take ljubljanske šole velikopotezno predstavil v svoji *Cerkovni ordningi* (1564), saj si je prizadeval za kranjsko/slovensko šolo v Ljubljani, ki naj bi bila »druga stopnja osnovne šole« (Rajhman 1997: 14) in hkrati vzporedna z nemško. Vabilo, naj pride v Ljubljano na pogovor, kako

urediti protestantsko šolstvo in poskrbeti za izobraževanje nadarjenih otrok, ki bodo zmogli pridobiti potrebno znanje za širjenje pravega, čistega in preprostega evangelija, je Bohoriča prepričalo, da je v Krškem delal dobro in v pravi smeri. Nič ni odlašal, še posebno, ker iz Zagreba ni dobil zadovoljivega in jasnega odgovora, Trubar in Krelj pa sta mu zagotovila, da ga kranjski deželni stanovi ne bodo »pretentali« kot so ga »nekdaj [...] Zagrebčani«. Godilo mu je tudi, ker sta ga Trubar in Krelj imenovala za »nadvse učenega moža« in ga prepoznala za primerne, da uresniči nemoten pouk na stanovski šoli v Ljubljani. Pomembno je, da sta Trubar in Krelj prepričala »prvake naše dežele«, da je za tako odgovorno nalogo potrebno pridobiti »dobrega izobraženega moža, domačina, ki se ne bo plašil truda«, kar kaže, da je bilo znanje kranjščine/ slovenščine nespregledljiv pogoj pri ustanavljanju, vodenju in poučevanju protestantske šole v Ljubljani. Trubar in Krelj sta Bohoriča pridobila tudi z mislijo, da le on razume, »kolike ljubezni in časti je vredna skupna domovina«. Šlo je za dotlej največji kranjski/ slovenski nacionalni projekt, za katerega je bil Bohorič »po svojih zmožnostih, učenosti in praktičnem znanju kakor ustvarjen«. »Pravi avtor« latinskega pisma, ki je bilo datirano s 1. avgustom 1565, je »pravzaprav sopodpisani S. Krelj« (Rajhman 1997: 18).

Doctrina et pietate eximo viro Adamo Bohorichio, liberalium artium baccalaureo, domini et fratri in Christo obseruando.

Salutem a domino Jesu, unico omnium piorum seruatore.

Humanissime uir. Non dubitamus te perspicere ac non semel deplorare tristem hanc harum regionum patriae nostrae calamitatem ac barbariem: utpote, in quibus bonarum artium humaniorumque studiorum contemptus et neglectio passim iam turpiter dominatur. Sed utinam omnes, quotquot istam barbaricam calamitatem uerè sentiunt, etiam suas preces, studium, consilium et operas ad eam profligandam nobiscum intenderent coniungerentque. Nos etenim, qui agnoscimus praecipuè, scholis ecclesiae ut sinistra manu opus esse, huic curae ab initio summo studio incubuimus, ac tandem procures nostrae prouinciae multum supplicando et instando permouimus, ut ad instaurandam erigendamque frequentiore scholam hic Labaci auxilium atque sumptus benignè liberaliterque promiserint constituerintque. Eam curam et sollicitudinem nunc in primis nobis imposuerunt iusseruntque nos clementer, statim unum aut alterum uirum bonum, literatum, nostratem, ἀοχρον τὸν πονων (impigrum seu non destractantem labores) accessere. Quare cum intelligamus, te ad istum scholasticum conatum et laborem promouendum propter ingenij, doctrinae ac exercitationis usum idoneum esse, et intelligere, gua pietate communis patriae amplectenda et honoranda sit, oramus te uehementer iussu ac nomine dominorum nostrorum prouincialium, uti primo quoque tempore ad nos Labacum citò uenias, quo possimus tecum coram, si uidebitur, de singulis deliberare et statuere, alia fide speramus, quam Sagrabienses olim tibi fecerunt. Expectabimus interim quoque tuum scriptum risponsum. Vale. Labaci calend. augusti anno seruatoris domini MDLXV.

Tuae humanitatis studiosi

Primus Truberus m. s. subscripsit

Sebastianus Crellius manu propria scripsit

(Rajhman 1986: 198)

Trubar in Krelj sta izbrala latinščino za prijeten Bohoričev občutek, da je, čeprav ni imel njima enake formalne izobrazbe, enakovredno umsko usposobljen in izobražen humanist, ki mu je v »njegovem miselnem kulturnem okolju« spoznavanje v latinščini samoumevno (Rajhman 1986: 13). Tako sta mu tudi posredno nakazala, da naj bo aristokratska latinščina učni jezik na ljubljanski stanovski šoli.

Bohorič je dobil od Trubarja in Krelja naznanjeno ponudbo kranjskih deželnih stanov z uradnim vabilom iz Ljubljane. 12. 8. 1565 ga je podpisal deželni oskrbnik Kranjske Jošt Jakob pl. Galenberg (Gamberg) Gallensteinski (Podpeški), ki je izhajal iz ene najstarejših kranjskih plemiških družin in je dobro obvladal tudi kranjščino/slovenščino.⁶ Bohoriču je ukazal, da se mora 20. avgusta 1565 zjutraj oglasiti pri njem:

Dem Erbaren Vnnd gelerten Adamen Bochoritsch zuhänden.
Vnnsern genaigten willen zuuor. Lieber freunt Bochoritsch Vnns seindt Von Einer Ersamen Landschafft wegen sachen furgefallen, Derwegen wir mit euch hanndlung zu Pflegen haben, wie Ir zw ewern hirher Khunfft Von Vnns Vernemen werdet. Darauf ist von wolgedachter Lanndtschafft wegen Vnns er beuelch an euch das Ir auf den Zweinzigsten tag dis monadts Augusti fruer tag Zeit hieher in die Stadt Laybach ankhumbt Vnnd euch bey mir Lanndtsuerweser anmeldet. Des wellen wir Vnns bey euch Versehen. Datum Laybach am Zwelfften tag Augusti Im 1565 ten Jar.
Jobst vom Gallenberg zum Gallenstein
Ritter furst, durchl. Rath Vnnd Lanndtsuerweser in Crain
Vnnd N. Einer Ersamen Landschafft daselbst Verordnete
Vnd Einnemer (Rupel 1951: 113)

Bohorič takega vabila ni mogel zavrni. Po njegovem prihodu v Ljubljano so kranjski deželni stanovi na priporočilo Gregorja Vlahoviča,⁷ vodje protestantskih pastorejv v Beli krajini, predlagali za pridigarja v Krškem Janža (Janeza, Ivana) Weixlerja (Južnič 2001: 43–44) – Janez Vajkard Valvasor je o njem v *Časti in slavi vojvodine Kranjske/Die Ehre dess Hertzogthums Crain* zapisal, da so ga v

⁶ Jošt III. (Jakob Galenberg/Gamberg Glallensteinski/Podpeški), prepričan in zaveden kranjski protestant – »Otroci so bili vzgojeni v protestantskem duhu, saj sta bila starša med naj bolj vnetimi protestanti v svojem okolju« (Žvanut 1989: 491) –, je postal kranjski deželni upravitelj sredi leta 1558. Šlo je za pomembno funkcijo, tj. za namestnika deželnega glavarja, kar je pomenilo, da je bil tudi zastopnik deželnega kneza v deželi. Skrbel je za sprotno izpolnjevanje fevdalnih obveznosti in uveljavljanje pravic v določenih predvidenih rokih, zato je moral obvladati kranjščino/slovenščino: »/D/ežela mora imeti upravitelja, to je prastara potreba; deželo je knez ob daroval s svoboščinami, da bi mu zvesto stala ob strani, upravitelj pa mora kot zvest deželan pomagati te svoboščine uživati in jih ohraniti.« (Žvanut 1989: 384)

⁷ Valvasor je o njem zapisal, da je leta 1567 pridigal v Novem mestu v prostorih, ki jih je dal na razpolago pl. Scheuer, ker mu »tamkajšnji prošt in kapitelj nista hotela dati na voljo prižnice ne v eni ne v drugi cerkvi.« (Valvasor 1689: 437)

Krškem navdušeno sprejeli in je bil tako dober pridigar, da je skoraj vse Krčane pridobil za protestantsko vero.⁸

Trubar si je pred odhodom/izgonom iz Ljubljane zelo prizadeval, da bi uredil slovensko protestantsko cerkev in šolstvo, zato se zdi, da je Bohorič prišel v Ljubljano na njegovo pobudo že leta 1565: »Verjetno je tega leta tudi nastopil službo, dasi je izpričan kot ravnatelj stanovske šole šele 1566, ko je bil Budina upokojen.« (Rupel 1951: 111) Maja leta 1566 se je vselil v stanovanje, ki je bilo v sklopu stanovske šole v nekdanjem Špitalu (danes na tem mestu stoji Kresija).⁹ Po Trubarjevih navodilih je začel organizirati izobraževanje na stanovski šoli in kmalu se je uveljavil kot »vodilni protestantski šolnik na Kranjskem« (Schmidt 1952). Protestanti so v slovenskem prostoru skrbno načrtovali ustrezno izobraževanje in ustanavljanje šol. Trubar je vedel, da je urejeno in dobro organizirano šolstvo osnova za širjenje protestantizma v Ljubljani in na Kranjskem. V cerkvenem redu, ki ga je natisnil leta 1564, je jasno opredelil vlogo in pomen izobraževanja, sklicujoč se na stare civilizacije in predkrščansko obdobje:

Obena Deshela, ne meifto ne Gmaina, ne mogo pres Shul, pres Shularieu inu pres vuzhenih ludy biti, ne Deshelskih ne Duhovfkih rizhy prou rounati ne obdarshati. Tu vľaki ľaftupni zhloulik more lahku ľaftopiti. Obtu nekar le ľamuch, ty verni Boshy ludy, Temuzh tudi ty Modri Aydi, ľo poufod vnih Meiftih inu Deshelah male inu velike Shule, inu vtiľh iľtiľh Vu-zhene Modre ludy derskali. Ty Egyptary inu Palestini, ľo imeli nih Farye. Gen. 47.1. Reg: 6. Ty Caldei Perfi ľo imeili nih Magos, nih Modre. Daniel. 1.2. Ty ľudi te Gymnofofilfe, Ty Gerki vtiľm Meifst Atene inu drugdi, velike Shule ino dofti Filofofou, velikih vuzhenih ľudy, Ti Rimľani nih Collegia Inu Gofpud je vti Stari Ifraelski Cerqui po vľeih Meiftih rekali Shule derskali. Nu. 35. [...] (Trubar 2014: 220–222)

⁸ »Poleg tega so častiti deželni stanovi v tem letu rekomendirali v Krško Hannsa Weyxlerja, luteranskega predikanta; tega so tamkajšnji meščani brž sprejeli. Potem pa, ko si je ta dovolil ljudstvu pridigati v farni cerkvi tega kraja in je skoraj vse prebivalce spreobrnil k svoji evangeličanski religiji, ga je nekoč tamkajšnji mestni župnik Polydorus de Montegnana (ki je bil tudi arhidiakon v Celju) napodili s prižnice in celo pregnal iz cerkve.« (Valvasor 1689: 437) Krčani so se tako razjezili, da so hoteli z župnikom fizično obračunati in jim je komaj pobegnil. Prim. tudi: »Ko so pisali leto 1567, so spoštovani deželani poslali sem v Krško evangeličanskega pridigarja Johanesa Weixlerja, ki je tu pridigal v farni cerkvi in skoraj vse svoje poslušalce pridobil za evangeličansko vero. Toda ko je nekoč bil ravno sredi svojega pridiganja, je prišel v cerkev katoliški župnik tega kraja Polydorus de Montegnana, ki je bil tudi arhidiakon v Celju, in ga nagnal ne samo s prižnice, temveč tudi iz cerkve. Toda to bi lahko zanj imelo posledice, kajti tisti meščani, ki so v tem videli nasilje in bogokletje, bi ga bili ubili, če se ne bi bil hitro umaknil (Valvasor 1689a: 241).

⁹ Po upokojitvi (1. 8. 1582) se je Bohorič moral izseliti iz šolskega stanovanja v poslopju stanovske šole v Špitalu, a je s tem zavlačeval, dokler ni kupil hiše na drugi strani Špitalske ulice (današnji Filipov dvorec), kjer je živel z družino do smrti, del hiše pa je menda oddajal v najem nekemu čevljarju. Prim. članek A. Golca v tej monografiji.

Trubar je skrb za izobraževanje otrok (in dopolnjevalno znanje odraslih) postavil na vrh protestantske skrbi za versko in kulturno vzgojo »bistroumних učenih dečkov«, da so razumeli *Sveto pismo* in ga pravilno razlagali ter nato znali govorno predstaviti vsebinsko zaokroženo versko snov ter tako primerno »upravljati in voditi cerkvene, oblastne in mestne reči«.

Ljubljanska stanovska šola je bila podobna nemškim protestantskim šolam z latinskim učnim jezikom, saj je zahtevala predhodno znanje učencev in je omogočila nadaljevanje študija na univerzi: »S šolo na sekundarni stopnji izobraževanja so protestanti gojili predvsem željo, da si vzgojijo nove duhovnike.« (Okoliš 2008: 23) Bohorič je pouk na stanovski šoli v Ljubljani poskušal organizirati po Trubarjevem spoznanju, da je jezikovno izobraževanje potrebna osnova za vse miselne sposobnosti, izobraževanje v materinščini pa omogoča razvoj duševnih moči posameznika in (slovenske) skupnosti. »Potle ty Kerfzhanski Ceffary, Krali inu Vyudi, ty šo poufođ Collegia, Closhtre Shule ino Corarye« začeli ustanavljati, tako da so tudi povsod po krščanskem svetu »shule inu shulmoistre naredili«. Šlo je za tradicijo, ki jo je potrebno nadaljevati tudi na Kranjskem in z dobro izobraženimi učitelji načrtno razvijati protestantsko poklicno šolstvo:

Obtu ie fylnu potreba tudi er šadashnim zhaffu de fe te Shule poufođ gori dershe, de tei Cerqui dobra Seimena od mladih Vuzhenih ludy, Bogu na zhaft, inu timu Kerfzhanftuu dobrimu, ša febo puftimo. Cefary, Krali, Vyudi, inu vša shlaht Oblaft inu Goľpolzhina, šo dolshni Dobre vuzhene Shulmoistre, inu vmeitelne mlade ludy, vte Closhtre inu Vcorarye poštaviti, inu te lene, nemarne pofreshne nezhiſte inu Malikouske Farye inu Menihe, is nih ifurezhi inu ifpoditi. (Trubar 2014: 222)

Trubarjev šolski red je predvideval ustanovitev šol in izobraževanje vseh otrok v »vslednim Meiftu, Vtergu in per sledni Fari«, in sicer naj bi potekal pouk v latinščini in nemščini po mestih in trgih, v vaških šolah pa naj bi se poučevalo branje in pisanje ter katekizem v slovenskem jeziku. Bohorič je teoretično premišljeno zasnovan šolski red Trubarjeve *Cerkovne ordninge* poskušal praktično uresničevati na stanovski šoli. Gre za programsko jasno izraženo zahtevo o kranjski/slovenski šoli, ki predvideva »splošno šolsko obveznost« na slovenskih tleh več kot dvesto let pred Marijo Terezijo. Trubar je načrtoval za otroke na podeželju prvo splošno izobrazbo v župnijskih in samostanskih šolah skoraj dvesto šestdeset let pred uvedbo Slomškove nedeljske šole, za otroke plemičev in bogatejših meščanov pa je priporočal šolanje pri zasebnih učiteljih, vse s ciljem, da se razširja »prava vera« v maternem jeziku:

Vmeiftih inu Tergih, de fe Latinsku inu Nemshku, per tih Farah od Farmoshftrou, Podrushnikou ino Meshnariieu tu Slouensku Pysmu, brane inu piľľane vuzhi. Stakim fe špet ta Stara praua Vera gori perpraui, ino poufem Sueitu reftegne, prauae Bogudopadezhe Boshye slushbe

inu Molitue, bruma, poshtene, lubesa pruti Bogu inu umei ludmi narede, malikouane doli ftare. [...] dai Bug nashi Gospodfzhini fuio Miloft S. Duha, dobro miffal inu napreiuftetie inu dokonane. (Trubar 2014: 222–224)

»Gospofzhina«, tj. kranjski deželni stanovi, mora gmotno podpreti tak šolski načrt in ga uresničiti, tako da izbere in ustrezno plača dobre pridigarje ter učitelje: »Smoli mi vom Duhouske rizhy fiali, Ie li velika rezh, aku mi tu vashе meffeno shanemo?« (Trubar 2014: 226). Trubar je v svojem šolskem redu slovenske protestantske šole odločno zagovarjal izobraževanje za vse ter tako napovedal temeljito spremembo šolstva v 16. stoletju. Zahteval je, da je potrebno organizirati osnovno izobraževanje dečkov in deklic v mestu in na vasi v kranjskem/slovenskem jeziku, in sicer z enakimi pravicami za vse družbene sloje. Gre za idejo nedeljske (osnovne) šole (vsako nedeljo opoldne ali ob večernicah v cerkvi odgovarjajo na vprašanja iz katekizma v slovenščini), ki se je na Slovenskem uveljavila šele z Blažetom in Nežico v 19. stoletju. Pred tem pa je bilo za tiskanje cerkvenih knjig, prevod *Biblije* in oblikovanje knjižnega jezika na Kranjskem odločilno protestantsko načelo, da naj vsak vernik sam bere *Sveto pismo* v maternem jeziku. Neposreden stik med Bogom in posameznikom lahko vzpostavijo le dovolj izobraženi verniki, zato so kranjski protestanti načrtovali premišljeno urejen šolski sistem, ki bo ob splošni izobrazbi vsem ljudem v mestu in na vasi omogočal razumeti »pravo spoznane božje skuzi Jezusa Kristusa«. Oranje osnovne izobraževalne ledine je izhajalo iz reforme kranjske Cerkve v 16. stoletju in šibke tradicije slovenske besede v javnosti.¹⁰

Rauen tiga en vľaki Pridigar inu Farmoshter, ima tudi per fuie Farry eniga Shulmoiftra oli Meshnaria imeiti inu dershati, De te mlade Hlapzhyzhe inu Deklyce, Purgarske inu kmetishke Otroke vuzhi Slouenski Brati inu piffati, Ta Catchifmus fred fto kratko Islago ifuuna pouveidati. Inu de taki Hlapzhyzhi inu Deklice vľako nedelo ob puldneu oli ob Vezhernici fred fteimi Framani vto Cerkou prydo, Inu tak Catchifmus, koker ie letukai fapiffan, Vprashaiozh inu Odgouariozh ozhitu inu fľatopnu is vuna gori poueido. Natu potle ta Pridigar ima vľelei en Articul oli Shtuk is tiga Catchifma tim ludem obylneshe isloshiti, inu te ludy mlade inu ftare opominati, De fľe taku, koker fľ ty Otroci prauili, tiga celiga Catchifma nauuzhe, prou fľatopio, po nim nih Vero, vľe Boshye slushbe, nih Stan, Leben diane inu rounane, de dershe inu pelaio, Amen. (Trubar 2014: 282)

¹⁰ Primerno versko vzgojo so pred zagotavljali le redki izobraženih staršev, ki so svojim otrokom znali posredovati protestantske krščanske vrednote. Trubar jih je leta 1567 v Posvetilu Gabrijelu Gallenberškemu (*Eni psalmi ta celi katehismus*) takole pohvalil: »Tvoj ljubi, pobožni, pokojni gospod oče je mnogo dal na pouk katekizma in se je za ohranitev in razširjanje čistega evangelijskega nauka često podajal v nevarnost. [...] Tudi tvoja ljuba gospa mati nima večjega veselja na svetu, kakor poslušati in brati božjo besedo, dobro delati ubogim in preganjanim kristjanom in učiti Tebe, Tvojo sestrice in družino z branjem, petjem, da bi prav razumeli katekizem.« (navedeno po Rupel 1934: 95)

Iz teh šol – na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem so jih protestanti ustanovili okrog štirideset, da bi, kot je načrtoval Trubar, primerno izobrazili kmečke in mestne otroke v kranjskem/slovenskem jeziku – so najbolj nadarjeni učenci nadaljevali izobraževanje na stanovskih šolah; na Kranjskem je bila taka v Ljubljani.

Humanizem na Slovenskem je Ljubljano obogatil za kapiteljsko latinsko šolo, šolo v Križankah in v protestantizmu še za zasebno latinsko šolo, ki jo je od leta 1548 vodil Lenart Budina, baselski in freiburški študent (Simoniti 1984: 99). V Ljubljani je poučeval latinščino od leta 1531, kasneje pa je postal član ljubljanskega cerkvenega odbora (Rajhman 1986: 58), ki je bil v odsotnosti superintendenta skrbnik kranjske protestantske cerkve. Ko je Marko Pregl leta 1563 v svojem prve letu županovanja na Trubarjevo pobudo in s pomočjo deželnih stanov razglasil šolo v Ljubljani za prvo javno latinsko stanovsko šolo na Slovenskem, je Budina postal njen prvi ravnatelj: »In prav tako je bila v tem letu tukaj v Ljubljani pri Leonardo Budina ustanovljena evangeličanska (ali luteranska) šola in so šolniku častiti deželni stanovi dodelili letno plačo.« (Valvasor 1689: 436) Šola je imela prostore v nekdanjem Špitalu¹¹ verjetno tudi zato, ker je bila v njegovem sklopu cerkev svete Elizabete, v kateri je v 16. stoletju pridigala Primož Trubar.¹² Budina ni poučeval v kranjskem/slovenskem jeziku, čeprav je Kidrič sklepal, da ga »je začel na stanovski šoli menda že on nekoliko upoštevati, slov. literarni pokret pa je podpiral samo malo« (SBL 1 1925), ker je »menda« poskrbel za »slovensko geslo« (SBL 1 1925) na danes izgubljenem nagrobnem spomeniku slovenskega evangeličanskega duhovnika Lenarta Mertlica. Budina je pripravljajl učence za študij na univerzi v latinščini, zaslužen pa je za dobro ime ljubljanske stanovske šole že pred Bohoričevim prihodom v Ljubljano. Dunajski

¹¹ Predzgodba Budinove šole, na katero sta Trubar in Krelj povabila Bohoriča, sega v 14. stoletje – že leta 1326 je omenjen zavod za bolne in ubobožane ljubljanske meščane, ki so ga imenovali Špital in po njem se je imenovala tudi Špitalska ulica. Špital, zavetišče starih in onemoglih ter sirot in najdenčkov, tudi porodnišnica, je bil leta 1895 v potresu močno uničen. Na njegovem mestu so leta 1898 zgradili neorenesančno Kresijo – ob vhodu na Stritarjevi ulici (nekdanj Špitalska ulica) sta danes na zgradbi dva doprsna kipa, in sicer zdravnika Marka Gerbeca in protestantskega slovničarja in učitelja Adama Bohoriča.

¹² Valvasor poroča, da je stolni kanonik Primož Trubar prvi na Kranjskem »prebudil in oznanjal« protestantski nauk. Leta 1531 je v ljubljanski stolnici o tem redno in javno pridigal. Bil je naznanjen, zato mu je škof Krištof Ravbar »pod kaznijo prepovedal pridigati.« Trubar pa ni odnehal: »On pa se s tem kar ni pustil odgnati niti si ni dal zamašiti ust temveč je dosegel v naslednjem letu 1532 pri častitih deželnih stanovih in mestnem svetu v Ljubljani to, da mu je bila dana tamkajšnja mestna špitalska cerkev. Potem je tam spet začel v istem tonu, namreč pridigati luteransko, in so k njemu na veliko prihajali tako iz plemstva kot tudi drugi prebivalci in meščani Ljubljane, in tudi veliko število teh je odvrnil od katoliške vere in jih pregovoril, da so postali luterani. (Valvasor 1689: 431)

pesnik Vit Jakobej (Vitus Jacobaeus) je pohvalil ljubljansko stanovsko šolo in učitelja Budino na promociji njegovega ljubljanskega učenca Jakoba Straussa, kasnejšega zdravnika, fizika in astronoma, ki se je leta 1553 vpisal na dunajsko univerzo in leta 1588 na njej tudi dokončal študij. Budinovo ljubljansko šolo je imenoval »celebris schola Labaci«:

Atque Leonhardo sub praeceptore Budina
sacratu studiis mente sagace fuit.
Quo fruitur celebris schola praeceptore Labaci [...]

V uk je k Lenartu šel, učitelju tamkaj, Budini,
Bistrega uma se ves študijam svojim predal.
Njega v Ljubljani ima za učitelja šola slovita,
Vtem ko zaupan mu skrb žláhtnikov nežni je rod.
(Prevod v: Simoniti 1971: 15)

Bohorič je nasledil Budino in leta 1566 postal ravnatelj/rektor ljubljanske protestantske javne šole – vodil jo je do upokojitve leta 1582, kasneje pa ponovno še med letoma 1595 in 1598. Za stanovsko šolo v Ljubljani je napisal tudi prvi šolski red (verjetno jeseni 1568 še pod vplivom Trubarjevih teoretičnih nazorov iz *Cerkovne ordninge*), ki danes ni ohranjen. Leta 1575 je pripravil še drugi, »popravljeni« in praktičnim razmeram prilagojeni šolski red, ki je bil (neuradni) predpis stanovske šole do leta 1584, ko je bil uradno potrjen in sprejet tretji, tj. Frischlinov šolski red. Valvasor je Bohoriča dvakrat bežno omenil kot evangeličanskega rektorja: (1) ko je poročal o njegovi slovnici, »ki je narejena z veliko, truda polno marljivostjo«, ga ni neposredno povezal s stanovsko šolo: »Bohorizh (ali kot se sicer v Nemčiji piše, *Bohoritsch*), po rodu iz Kranjske in nekdanj evangeličanski rector v Ljubljani, je dal na svetlo knjigo s temle naslovom: Adami Bohorizh Articae Horulae [...]« (Valvasor 1689: 348); (2) ko je poročal o sestanku skupine revizorjev 12. avgusta 1580 v Ljubljani, ki naj bi jezikovno pregledali Dalmatinov prevod *Biblije* (Valvasor piše, da je bila to skupina ljudi, med njimi tudi Bohorič, ki so dobro poznali hebrejski, grški, latinski in slovenski jezik), a so »skrbno pretehtali, da bi tisk in izid take knjige v avstrijskih deželah najbrž preprečili«, zato so »magistra Dalmatina, kot tudi ljubljanskega šolskega rektorja Adama Bohoriča s podpisano instrukcijo rekomandirali volilnemu knezu Saške in ju poslali v Witenberg.« (Valvasor 1689: 348) Verjetno je tudi ta odločitev pripomogla, da se je Bohorič leta 1582 upokojil kot rektor stanovske šole v Ljubljani in je 10. aprila 1583 z Dalmatinom odpotoval v Nemčijo. Valvasor (1689: 349) na tem mestu imenuje Bohoriča za Dalmatinovega pomočnika pri nadzoru tiskanja in jezikovnih korektur *Biblije* v Witenbergu: »Že večkrat imenovani magister Jurij Dalmatin in njegov pomočnik Adam Bohorič [...]« Novi rektor ljubljanske stanovske šole je postal nemški humanist Nikodem Frischlin, ki mu

je Valvasor namenil celotno X. poglavje sedme knjige *Časti in slave vojvodine Kranjske* in ga strnjeno označil, da »je bil mnogo sijajnejši v učenosti kot pa v vljudnosti in previdnosti« (Valvasor 1689: 446). To je bil verjetno tudi vzrok, da je ostal Ljubljani le dve leti, »čeprav bi se častiti stanovi radi dlje posluževali njegove hvalevredne marljivosti v poučevanju študirajoče mladine«. (Valvasor 1589: 448)

Stanovska šola je imela s Trubarjevim, Bohoričevim in Frischlinovim šolskim redom teoretično dobro zastavljeno pedagogiko, ves čas pa se je srečevala s kadrovskimi in tudi finančnimi težavami. Bohorič je bil sprva na šoli sam, 11. septembra 1568 pa je dobil dva razmeroma slabo plačana pomočnika, ki sta mu pomagala pri učenju latinščine, za kar se je deželnemu glavarju in kranjskim odbornikom zahvalil tudi Trubar iz Derendingena v pismu 10. julija 1570 (Rajhman 1986: 236–237). Predlagal je, da bi na stanovski šoli v Ljubljani pomagal svojemu nekdanjemu krškemu učitelju mladi tübingenski magister Jurij Dalmatin. Trubar je za delo na stanovski šoli predvidel dva najbolj usposobljena strokovnjaka, ki jima je zaupal in bi lahko uresničila njegovo vizijo protestantskega šolstva v Ljubljani in na Kranjskem. To bi bila za stanovsko šolo in izobraževanje na Kranjskem najboljša možna rešitev. Žal pa so imeli deželni stanovi prav takrat veliko izdatkov in niso mogli pokriti stroškov dela za Jurija Dalmatina. Bohoriču so šele konec leta 1570 odobrili za pomočnika Janeza Gebharda (Rajhman 1986: 351). Bohorič ni imel sreče s pomožnimi učitelji, saj nekateri niso mogli slediti njegovim visokim strokovnim zahtevam, program pa je trpel tudi zaradi njihovih npravnih in značajskih pomanjkljivosti (Rajhman 1997: 15). Tak je bil npr. Janž Bayr, ki je Bohoriča odkrito napadal in ogovarjal, se vedno bolj vdajal pijači in zapustil službo. Bohorič je o tem poročal Kranjskim odbornikom aprila 1567:

Es hat aber Joannes Bayr da ich Jme nicht anderst, den nur des genigen. Was Jme woll anstünde meinem tragenden Ambt vnd specifierten in E. L. Beuelch nah, alhie An der vollen weiss abzusteuen ermahnt, mit geschlechter peschaidenhait vnd vngepürlicher Antastung meiner Person, pey sein ettlicher, herlicher vnd geleerter gesellen, mir am Neundten tag Jezigen monadts Aprillis hochmüttigkhichs zuuersteen geben ehr wölle E. E. L. seinen dienst aufssagen. Vnd dieweill die volle weiss, ein muetter vnd gebererin ist vieller pöser lasster, vnd wie der heillig Paulus (Ephes. 5) spricht: dass auss der Trunkenhait ain vnordig wessen volget; vnd der gemelt Bayr, Je lenger, der Trunkenhait ergeben wirdt eher, vielleicht von E. E. L. des diensts leuechtlichen pemuessigt. Zuuorauß weil er noch am perürten 9. tag Aprilis vnnd zu aussgang seiner Quatember auss dem dienst getretten. (Rajhman 1997: 59)

Da bi zagotovil nemoten pouk, je Bohorič izpraznjeno delovno mesto zaupal študentu Gašperju Hiemainu, saj bi za normalno delo potreboval vsaj štiri pomožne učitelje: »Zu wider pringung aber, die Anfangs von E. E. L. wolfürgenumbene

Shuell ordnung, manglet noch der vierdte Collaborator.« Odbornike deželnega zbora je prosil za naklonjenost pri reševanju težav na stanovski šoli in ker se je zavedal, da finance niso neomejene, je predlagal tudi rešitev, ki bi ustrezala kranjski/slovenski in nemški šoli. Bohoričevo pismo kaže, da so bile kadrovske razmere na stanovski šoli slabe, zato se je moral nenehno boriti za pomožne učitelje v tretjem in četrtem razredu ter za njihovo plačilo oz. nastanitev in oskrbo. Pismo kaže, da je bil Bohorič pedagoški vodja šole, kadrovník in ekonomist, ki je zelo dobro poznal razmere, od katerih je bil odvisen obstoj in napredek stanovske šole. Z odborniki deželnega zbora kneževine Kranjske se je znal prepričljivo sporazumevati in jim stvarno predstaviti pogoje za delo na šoli:

Wan nur die hundert gulden, wöliche dem Werner Feurer, weil er noch Jn der Landschafft Schuell vnd Jnn der vierten Classe laboriert, gemacht gewesst. (nachdem ehr Jn der Landtschafft Schuell jezt nicht mehr weder laboriert noch singt) herwider zur hoher notturfft der Landtschafft Schuell, vnnd zur seinen vorigen rechtenn geprauch gewendet wurden. Entgegen aber Jme dem Werner die 52 fl (wölliche seindt des Khaltenprunners selligen abgang nah meinandt vermacht) damit sich Khaltenprunner selliger petragen vnd darfur den Choral inn der khirchen verricht eruolgt. Vnd also Jedliche Schuell sein zuuor deputierte vnnd recht geordnete gepüer pehielte. Dan Ehr der Werner nichts mehr als Kalttenprunner seliger verricht, dan allein das er den Tact oder die mensur jem figurat fuhr. Wölliches ainem andern so leicht als Jme zuthuen, vnd wiewoll Jch nit weiss, welchs gestalt vnd mass Jme die hundert Rainisch gulden nah dem Ehr deutscher Schuellmaister worden vnd Jnen E. E. L. nichts dient eruolgen, doch so glaub ich nit das man allein des Tacts halben Jme dem Werner die hundert gulden gaar passiert. (Rajhman 1997: 60)

Bohoriču je pri nagovarjanju deželnozborskih odbornikov iz tujine pomagal tudi Trubar, ki se je zelo prizadeval, da bi bila stanovska šola bila uspešna izobraževalnica kranjskih/slovenskih nadarjenih učencev, hkrati pa je iskal tudi novega kakovostnega ljubljanskega pridigarja, ki bi nasledil Sebastijana Krelja. Dobro je poznal sposobnosti Adama Bohoriča in mu je zaupal najpomembnejše naloge v Ljubljani. Pismo, ki ga je 28. septembra 1568 iz Derendingena poslal deželnemu glavarju in kranjskim odbornikom, kaže veliko spoštovanje do Bohoriča in njegovega dela, saj je predlagal, da bi »den jezigen leteinischen schulmeister Adamum sol man zum predigambt prauchen«. Želel ga je za pridigarja v Ljubljani, stanovsko šolo, ki jo je Bohorič primerno umestil v ljubljanski prostor, pa bi lahko po njegovi zamisli vodili mlajši protestantski šolniki, tübingenski študenti, npr. Dalmatinov sošolec Bernard Steiner, ali magister Samuel Budina, sin prvega rektorja ljubljanske šole Lenarta Budine, ali Janez Gebhard, kasnejši tajnik deželnega zbora na Kranjskem (Rajhman 1986: 202–204). Za Bohoriča se je v imenu šolskega kolegija stanovske šole v Ljubljani zavzel tudi Trubarjev sin Felicijan, ki je Janžu (Janezu) Gebhardu 17. junij 1596 predlagal, da naj bi »den Alten Herrn Bochoritsch schön zu den schull Rectoris loco der gestalt«, dokler ne

dobijo za to mesto primernega človeka iz tujine. 24. aprila 1595 je Adam Bohorič postal drugič rektor stanovske šole in jo je vodil do 1. junija 1598. 17. avgusta ga je nasledil Engelbert Engel iz Wittenberga, vendar pa je bil rektor le do 30. oktobra 1598, ko so protestantsko stanovsko šolo ukinili po ukazu nadvojvode Ferdinande. Člani šolskega odbora v Ljubljani so svetovali, da naj deželni zbor pri odločanju za rektorja iz tujine upošteva tudi mnenje Hieronima Megiserja, ki je bil takrat rektor stanovske gimnazije v Celovcu (Rajhman 1997: 205) in je že leta 1582 predlagal kranjskim deželnim stanovom, naj takrat upokojenega Bohoriča na ljubljanski stanovski šoli nasledi Nikodem Frischlin.

Pouk na stanovski šoli je potekal šest ur dnevno, in sicer tri ure dopoldan in tri popoldan. Bohoričeva šola je bila predvsem deželna, torej ne značilno srednjeveška in samo za otroke iz višjih slojev. Adam Bohorič si je prizadeval izobraziti nadarjene dečke iz meščanskega okolja, ki niso imeli predizobrazbe, ne le otroke fevdalcev. Učni jezik je bila latinščina, vendar so se je učenci morali šele naučiti s pomočjo materinščine – Bohoričev šolski red je kranjščino/slovenščino zato prepoznal za pomožni učni jezik, ki je začetnikom približal nemščino in z njeno pomočjo odprl pot do »aristokratske« latinščine (Schmidt 1952, 1963). Kranjščina je bila na stanovski šoli nadomestni jezik le toliko časa, da so se učenci naučili nemščine, »na neorganizirani ravni pa so gotovo bile kake priložnostne 'šole', kjer so se mladi učili (tudi) slovenskega katekizma, bolj nadarjeni pa (tudi) slovenskega branja, nekateri celo pisanja« (Ahačič 2009: 15).

Bohoričev (drugi, ohranjeni) šolski red je predvideval latinščino kot glavni učni jezik. Učenci so morali za učiteljem ponavljati latinske besede, napisane na tabli, ali pa jim je učitelj razložil pomen latinskih stavkov v nemščini. Šlo je za učenje globalne humanistične latinščine z nekoliko večjo pomočjo nemščine in nekoliko bolj skromno pomočjo kranjščine, za usvajanje elitnega jezika izobražencev in opuščanje po kakovosti sporazumevalno manj dostojanstvene materinščine. Učenci so si morali zapomniti latinske stavke, tako da so prevajali besede, stavke in dele besedila iz nemščine v latinščino, le evangelij, katekizem in druge nabožne knjige so brali tudi v nemškem in kranjskem jeziku. V nemščini so vadili tudi pisanje in računstvo kot del splošne izobrazbe – kranjščina/slovenščina ni imela takega položaja in je bila manj ugledna ter cenjena –, končni cilj pa je bil »popolnoma dojeti osnove latinske gramatike in etimologijo grške slovnice« (Schmidt 1952, 1963). Bohoričev šolski red je »dovoljeval« nadomestno kranjščino pri katekizemskem poučevanju (in pri šolskem petju), sicer pa le kot pomožno sporazumevalno sredstvo pri usvajanju nemščine: »Očrtano upoštevanje nemščine v šoli na slovenskem teritoriju v dobi reformacije ni v primeri s preteklostjo nobena novost, pač pa je novost neko upoštevanje slovenščine.« (Kidrič 1924: 139) Pomembno je, da so jo protestanti vključili

v svoj izobraževalni sistem, tako da so z njeno pomočjo v šoli lažje razvijali nekatere učne veščine, tj. poslušanje, branje in razumevanje besedila, s tem pa so učenci hitreje usvojili učne spretnosti ciljnega jezika (latinščina) stanovske šole v Ljubljani, tj. prevajanje oz. tolmačenje, poslušanje, recitiranje, govorjenje, bogatenje besednega zaklada, znanje slovnice in zavedanje o humanistični vlogi in pomenu latinskega jezika.

Bolj kot kranjščina/slovenščina, ki je Bohorič ni neposredno imenoval v šolskem redu, je bila izpostavljena nemščina, prav tako jezik »neizobražencev«, a je bila na lestvici vrednot pred kranjščino, tj. materinščino povsem neizobraženih, a nadarjenih dečkov. Bohorič je v ljubljanskem okolju upošteval dva materna jezika, tj. kranjščino in nemščino, saj je bila protestantska Ljubljana dvojezična in so deželni stanovi podpirali kranjsko/slovensko in nemško Cerkev s tem pa tudi kranjsko/slovensko in nemško stanovsko šolo. Bohorič je »pomagal urejati razmerja med obema«, tako da si je prizadeval za sobivanje brez nasprotovanj in je narodnostno vprašanje puščal ob strani, pomembna pa sta mu bila »pravo-vernost in strokovna izobrazba« (Rajhman1997: 12). Ljubljanska stanovska šola je bila regionalno kranjsko/slovensko-nemška, globalno pa latinska. Jezikovno vrednostno je v šolskem redu postavljala nemščino pred kranjščino, kljub temu pa je bilo osnovno znanje obeh deželnih jezikov za učence nujna predstopnja aristokratske latinščine. Protestantska Ljubljana je imela sredi 16. stoletja v odnosu do ljudi in okolja kranjski/slovenski narodni značaj. Ko se je Bohorič leta 1582 upokojil, je bilo v Ljubljani 2.909 protestantov, in sicer 2.037 Kranjcev/Slovencev in 872 Nemcev (Svetina 1952: 172). Javna uprava je bila kranjska/slovenska. Seje mestnega sveta so potekale v kranjskem/slovenskem jeziku in so jih redkim članom, ki kranjščine niso dobro razumeli, tolmačili v nemščino (Svetina 1952: 173). Šlo je za jezikovnopolitično stvarnost, ki so jo protestanti uveljavili s tiskanjem kranjskih/slovenskih knjig in kranjskim protestantskim bogoslužjem. Kranjski jezik v cerkvi se je v Bohoričevi stanovski šoli začel razširjati tudi kot učni jezik. Pri pouku se je uporabljal v omejenem obsegu kot pomožni (učni) jezik na začetni stopnji izobraževanja, tj. v prvem in drugem razredu, vendar ne v vseh oddelkih (Schmidt 1952, 1963). Učenci so na pamet pripovedovali v kranjščini le obravnavane odlomke iz katekizma. Bohorič je kot edini slovenski učbenik v prvem razredu predpisal Kreljevo *Otročjo biblijo* (1566), tj. »sazhetak katehisma kranfkiga«, ki je v hrvaški, nemški, latinski in italijanski prevodni različici ustrezal ideji stanovske šole, da omogoči učencem čim boljše znanje uglašene latinščine s pomočjo (pomožnih) deželnih jezikov. Svoje kranjske/slovenske slovnice, ki je bila napisana v latinščini, ni predvidel niti pri pouku v višjih razredih, ko se je po upokojitvi med letoma 1595 in 1598 ponovno vrnil na šolo, niti je ni upošteval Frischlinov šolski red iz leta 1584, čeprav je Bohorič v njej teološko utemeljil kranjski jezik in njegov pomen za

širjenje svetopisemske resnice v 16. stoletju.¹³ Na naslovnici je navedel Pavlov izrek iz Pisma Rimljanov *Vfaki jesik bode Boga sposnal* v cirilici, glagolici, kranjski, latinski in grški pisavi.¹⁴ Na videz presenetljiva odločitev kaže, da je bilo izobraževanje na ljubljanski stanovski šoli podrejeno glavnemu cilju, tj. latinskemu jeziku, ki odpira vrata univerzitetnemu študiju. Kranjska jezikovna norma, čeprav jo je Bohorič predstavil in razložil v latinščini, za takratni izobraževalni sistem ni bila niti zanimiva niti potrebna. Podobno je bilo tudi v vseh nemških deželah, kjer materinščina, tj. nemščina na šolah prav tako ni bila učni predmet. Verjetno zaradi takih načel izobraževanja med učbeniki na stanovski šoli v Ljubljani ni bilo kasneje tudi drugih Bohoričevih knjig, npr. izgubljenih ljubljanske začetnice in trijezičnega slovarčka (*Elementale Labancese cum Nomenclatura trium linguarum*, ok. 1580) ter *Otročje table* (ok. 1580). Po črki zakona, tj. šolskega reda, je imel Rupel (1934: XXXIV) celo prav, ko je zapisal, da je bila stanovska šola »prav za prav latinska, slovenščina in nemščina sta bila le pomožna jezika«. Šole ne moremo imenovati za slovensko, saj kranjščina/slovenščina formalno ni bila učni jezik. Globalna latinščina je bila na lestvici vrednot določena za jezik izobražencev, deželna materinščina (kranjščina/slovenščina, nemščina) ali regijski jezik (nemščina) pa sta bila označena za jezik neizobražencev. Resnično stanje, ki je izhajalo iz Trubarjeve predpostavke o slovenski protestantski šoli in mu je Bohorič poskušal v praksi slediti (kolikor je pač bilo v danih okoliščinah mogoče), pa kaže, da je bila kranjščina/slovenščina pri pouku na stanovski šoli vendar upoštevana in je imela »za tiste čase primerno mesto v šoli« (Gerlanc 1951: 167), v višjih razredih predvsem pri nabožnem petju. To pa pomeni, da je Bohorič upravičeno prepoznan za začetnika slovenskega pouka, čeprav v praksi še ni mogel v celoti uresničiti vseh Trubarjevih hotenj po uveljavitvi kranjskega/slovenskega učnega jezika.

Bohoričev šolski red kljub Trubarjevi želji, da bi začetno šolstvo na Kranjskem potekalo v kranjščini, ni vzpostavil »elementarne« slovenske šole v »ljudskem« jeziku. To je bilo verjetno prvič predvideno šele leta 1679 v šolskem redu latinske šole svetega Nikolaja v Ljubljani, ki je bila »izbirna šola« za jezuitski

¹³ Njegova latinsko pisana slovnica kranjskega jezika *Arcticae horulae succisvae, de Latino Carniolana literatura (Proste zimske urice o latinsko-kranjski pismenosti)* dokazuje veliko jezikovno samozavest Adama Bohoriča, ki je kranjščino/slovenščino, prvič natisnjeno v knjižni obliki leta 1550, že leta 1584 postavil ob bok najbolj razvitim jezikom – slovenščina/kranjščina je postala deveti evropski materni jezik, ki je bil normiran v slovnici: v 15. stoletju sta bili napisani slovnici italijanskega in španskega jezika, v 16. stoletju pa so jima sledili še francoščina, češčina, portugalščina, valižanščina, poljščina, nemščina in slovenščina.

¹⁴ Gre za izviren Bohoričev prevod iz Biblije (*Vsak jezik bo slavil Boga*), ki ni sledil Dalmatinu: *Inu vsi jeziki imajo slaviti Boga ali Trubarju: Inu sledni jezik bode spoznal Boga.*

licej – njen šolski red jasno določa, da je potrebno narekovati snov za pisanje v ljudskem jeziku (*sermo vulgi*), kranjsko/slovensko pa se je tudi pelo (ob nemških in latinskih pesmih) (Schmidt 1952, 1963). Kranjščina/slovenščina se kljub temu ni obdržala kot učni jezik, postala pa je jezik v cerkvi in (deloma) tudi že umetnostni jezik, ki se je na Slovenskem od Trubarja do Slomška razvijal predvsem v okviru pridižne literature. Na ljubljanski protestantski stanovski šoli je šlo bolj za predstavo o tem, kako naj bi izobraževanje na Kranjskem nekoč potekalo – Slomšek je to vizijo uresničil v 19. stoletju z nedeljskimi šolami na deželah, ki so imele kranjski/slovenski učni jezik (tudi verouk je potekal v kranjščini/slovenščini), v trgih in mestih pa je Bohoričevo globalno latinščino zamenjal nov globalni jezik srednjeevropskega prostora, tj. nemščina, ki se je kot učni jezik ustalila tudi v gimnazijah.

Bohoričev šolski red je bil do materinščine, tj. slovenščine nemačehovski le pri petju – zapisal je enačbo: glasba = ljubezen; pesmi v materinščini so torej ljubezen, jezik pa je tako (naj)pomembnejši spremni pojav domoljubja, duševnega pojava, ki določa odnos med človekom in njegovo pripadnostjo (v našem primeru) slovenstvu. Tu je Bohoričev šolski red ohranil svojo stvarno vrednost, ostaja sodoben in zanimiv za današnji čas in naš odnos do jezika, ker je šlo za razmere, ki so zelo podobne sodobni slovenski jezikovni politiki. V Zakonu o javni rabi slovenščine in Zakonu o visokem šolstvu je sicer izpostavljal pomen slovenskega učnega jezika, v praksi, zlasti v visokem šolstvu, znanosti in raziskovanju pa nasilno prevladuje sodobni globalni jezik, tj. angleščina, ki ima boljši položaj kot slovenščina in je v (našem in globalnem) družbenem okolju »aristokratski«¹ jezik znanosti, visokega šolstva in izobraževanja.

Bohoričevo slovničarsko in pedagoško delo kaže, da je bil med našimi protestanti najbolj prepoznaven humanist z največjo jezikovno samozavestjo. V Predgovoru *Prostih zimskih uric* izstopa misel o jezikovni enotnosti, ki prebivalce različnih slovenskih dežel in pokrajin kulturno povezuje ter jih vključuje v evropski duhovni prostor. Gre za predzgodbo o slovenski državotvornosti, za izenačenje jezikovnega in narodnostnega vprašanja, za razmišljanje o jeziku kot najbolj pomembnem delu narodove identitete. V času, ko smo izpostavljeni globalnemu anglizatorstvu, je potrebno prisluhniti Bohoriču in razumeti, zakaj se moramo Slovenci v slovenskih javnih šolah sporazumevati in izobraževati v slovenščini. Brez jezika nas ni, če ga bomo izgubili se bomo izslovenili in postali Neslovinci (Jesenšek 2016: 9)

Literatura

- Kozma AHAIČ, 2007: Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem: protestantizem. (Zbirka *Linguistica et philologica*, 18). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- –, 2009: Infrastruktura slovenščine 1550–1758. *Infrastruktura slovenščine in slovenistike* (Obdobja, 28). Ur. Marko Stabej. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 11–17.
- Adam BOHORIČ, 1575: *Ordo scholae procerum in Carniola revisus anno 1575. mense Iulio / Einer ersamen Lanndtschafft in Crain Schuelordnung*. Rokopis: Arhiv Republike Slovenije. (Tiskana objava v Vlado Schmidt, 1952: *Pedagoško delo protestantov na Slovenskem v XVI. stoletju*. Ljubljana: Državna založba Slovenije. 189–201).
- Jože CIPERLE, 1986: Ljubljanska protestantska stanovska šola in klasični jeziki. *Antični temelji naše sodobnosti*. Ljubljana: Društvo za antične in humanistične študije Slovenije. 35–41.
- Theodor ELZE, 1859: Budget des evangelischen Gymnasiums in Laibach. *Mitteilungen des historischen Vereins für Krain*. Laibach. 55–63.
- –, 1901: Die Rectoren der krainerischen Landschaftsschule in Laibach während des 16. Jahrhunderts, *Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Österreich* 12/3–4, 117–153.
- Bogomil GERLANC, 1951: Opombe z uvodom k tekstem. *Cvetnik naše reformacijske misli*. Izbral in uredil Bogomil Gerlanc. Ljubljana: Državna založba Slovenije. 153–172.
- Boris GOLEC, 2021: Manj osvetljene plati Bohoričevega življenja Adama Bohoriča (ok. 1524–1601/2). *Novi pogledi na Adama Bohoriča*. Program simpozija in povzetki referatov. Ur. Marko Jesenšek. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. 21–22.
- Marko JESENŠEK, 2020: Bohoričev šolski red *Ordo scholae procerum in Carniolia* (1575), *Časopis za zgodovino in narodopisje* 91 = n. v. 56/2–3, 206–210.
- –, 2016: *Slovenski jezik v visokem šolstvu, literaturi in kulturi* (Zora, 117). Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru.
- Marko JESENŠEK (ur.), 2021: *Novi pogledi na Adama Bohoriča*. Zbornik povzetkov. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Stanislav JUŽNIČ, 2001: Kostel med poskusi naselitve uskokov sredi 16. stoletja, *Zgodovinski časopis* 55/1 (122), 19–54.
- France KIDRIČ, 1924: Slovenske knjige v protestantski stanovski šoli v Ljubljani 1563–1598, *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* 4/1–4, 130–141.
- Stane OKOLIŠ, 2008: *Zgodovina šolstva na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenski šolski muzej.
- Jože RAJHMAN, 1986: 1572. *Pisma Primoža Trubarja*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Jože RAJHMAN, 1997: *Pisma slovenskih protestantov*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. 53–58.
- Mirko RUPEL, 1934: *Slovenski protestantski pisci*. Ljubljana: Tiskovna zadruga v Ljubljani.
- –, 1951: Novo Trubarjevo pismo, *Slavistična revija* IV/1–2, 111–113.

SBL 1, 1925 = France KIDRIČ, 1925: *Slovenski biografski leksikon*: 1. zv. Abraham – Erberg. Izidor Cankar et al. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi145314/#slovenski-biografski-leksikon>

SBL 2, 2018 = Kozma AHAČIČ: *Novi slovenski biografski leksikon*: 3. zv. Ble-But. Ur. Barbara Šterbenc Svetina et al. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi145314/#novi-slovenski-biografski-leksikon>

Primož SIMONITI, 1971: Neznani ljubljanski tisk iz leta 1577 in nekaj podatkov o njegovem avtorju, *Kronika* 19/1, 14–21.

– –, 1979: *Humanizem na Slovenskem in slovenski humanisti do srede XVI. stoletja*. Ljubljana: Slovenska matica.

– –, 1984: K vprašanju razmerja med humanizmom in reformacijo. *Protestantismus bei den Slowenen = Protestantizem pri Slovencih*. (Wiener Slawistischer Almanach 13). Ur. Gerhard Neweklowy idr. Wien: Institut für Slawistik der Universität Wien. 89–104.

Anton SVETINA, 1952: Protestantizem v Ljubljani. Kulturnozgodovinske slike. *Drugi Trubarjev zbornik. Ob štiristoletnici slovenske knjige*. Ur. Mirko Rupel. Ljubljana: Slovenska matica. 161–174.

Marko SNOJ, 2021: Priimek Bohorič. *Novi pogledi na Adama Bohoriča*. Program simpozija in povzetki referatov. Ur. Marko Jesenšek. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. 21–22.

Vlado SCHMIDT, 1952: *Pedagoško delo protestantov na Slovenskem v XVI. stoletju*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

– –, 1963: *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem I*. Prvi del. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Primož TRUBAR, 2014: *Cerkveni red (1564)*. Znanstvenokritična izdaja dela Cerkovna ordnina z znotrajjezikovnim prevodom v sodobni slovenski knjižni jezi. (Zbirka Trubar v sodobnem jeziku, zv. 3). Ur. Kozma Ahačič. Ljubljana: Založba ZRC, ZERC SAZU.

Janez Vajkard VALVASOR, 1689: *Die Ehre des Herzogtums Krain. VII*. Laibacha–Nürnberg = *Čast in slava Vojvodine Kranjske II*. VII. knjiga. Prevod iz nemščine prof. Doris Debenjak, prof. dr. Božidar Debenjak in Primož Debenjak, dipl. ing. Ljubljana: Zavod dežela Kranjska 2009. Na zalogi ima Wolfgang Moritz Endter, knjižotržec v Nürnbergu. Ljubljana–Nürnberg.

– –, 1689a: *Die Ehre des Herzogtums Krain. XI*. Laibacha–Nürnberg = *Čast in slava Vojvodine Kranjske III*. XI. knjiga. Prevod iz nemščine prof. Doris Debenjak, prof. dr. Božidar Debenjak in Primož Debenjak, dipl. ing. Ljubljana: Zavod dežela Kranjska 2009. Na zalogi ima Wolfgang Moritz Endter, knjižotržec v Nürnbergu. Ljubljana–Nürnberg.

Jonatan VINKLER, 2011: *Uporniki, »hudi farji« in Hudičevi soldatje: podobe iz evropskih in »slovenskih« imaginarijev 16. stoletja*. Digitalna knjižnica. Dissertationes 17. Ljubljana: Pedagoški inštitut. <http://www.pei.si/Sifranti/staticPage.aspx?id=79>.

Maja ŽVANUT, 1989: Korespondenca dveh kranjskih plemičev iz sredine 16. stoletja, *Zgodovinski časopis* 43/4, 477–506.

Povzetek

ADAM BOHORIČ NA STANOVSKI ŠOLI V LJUBLJANI

Bohorič je bil učitelj v Krškem med letoma 1551 in 1563, nato pa sta ga Trubar in Krelj povabila v Ljubljano (1565), da bi utemeljil in uredil šolstvo na Kranjskem. Leta 1566 je postal ravnatelj / rektor protestantske javne šole, ki jo je vodil do upokojitve leta 1582, kasneje pa ponovno še med letoma 1595 in 1598. Bohorič je za stanovsko šolo v Ljubljani napisal tudi prvi šolski red (verjetno jeseni 1568), ki je, žal, izgubljen, nato pa leta 1575 še drugega, »popravljenega«, ki se je ohranil in je bil (neuradni) predpis do leta 1584, ko je bil za predpis uradno potrjen tretji, tj. Frischlinov šolski red stanovske šole v Ljubljani.

Adam Bohorič si je splošno znano mnenje, da je »vodilni protestantski šolnik na Kranjskem«, pridobil na ljubljanski stanovski šoli (njena naslednica je danes Klasična gimnazija v Ljubljani). V deželni stanovski šoli si je prizadeval izobraziti nadarjene dečke iz meščanskega okolja, ki niso imeli predizobrazbe, ne le otroke fevdalcev. Zdi se, da je jezikovno vrednotenje kranjščino prepoznalo za materinščino na deželi, nemščino pa v mestih, zato je njeno znanje za kranjske učence nujna predstopnja aristokratske latinščine. Protestantško stanovsko šolo v Ljubljani bi zato težko imenovali za slovensko, saj kranjščina ni bila, kot to pri nas nekritično ponavljamo za Schmidtom (*Pedagoško delo protestantov na Slovenskem v XVI. stoletju*, Ljubljana 1952), določena za »poučevalni jezik na začetni stopnji«. Na ljubljanski protestantski stanovski šoli je šlo bolj za predstavo o tem, kako naj bi izobraževanje na Kranjskem nekoč potekalo – Slomšek je to vizijo uresničil v 19. stoletju z nedeljskimi šolami na deželah, ki so imele kranjski učni jezik (tudi verouk je potekal v kranjščini), v trgih in mestih pa je Bohoričevo globalno latinščino zamenjal nov globalni jezik srednjeevropskega prostora, tj. nemščina, ki se je kot učni jezik ustalila tudi v gimnazijah. Bohoričev šolski red je bil do materinščine, tj. slovenščine nemačehovski le pri petju – zapisal je enačbo: glasba = ljubezen; pesmi v materinščini so torej ljubezen, jezik pa je tako (naj)pomembnejši spremni pojav domoljubja, duševnega pojava, ki določa odnos med človekom in njegovo pripadnostjo (v našem primeru) slovenstvu. Tu je Bohoričev šolski red ohranil svojo stvarno vrednost, ostaja sodoben in zanimiv za današnji čas in naš odnos do jezika.

Zusammenfassung

ADAM BOHORIČ AN DER STÄNDESCHULE IN LJUBLJANA

Bohorič war zwischen 1551 und 1563 als Lehrer in Krško tätig, sodann wurde er von Trubar und Krelj nach Ljubljana eingeladen (1565), um das Schulwesen in Krain zu begründen und zu regeln. Im Jahre 1566 wurde er zum Rektor der öffentlichen protestantischen Schule und blieb auf dieser Position bis 1582, als er den Ruhestand antrat; als Rektor betätigte er sich ebenso zwischen 1595 und 1598. Für die Ständeschule in Ljubljana verfasste er die erste Schulordnung (wahrscheinlich im Herbst 1568), die bedauerlicherweise als verloren gilt. 1575 folgte die zweite, „korrigierte“ und bis heute erhaltene Fassung, gültig bis 1584, als die dritte Frischlins Version der Schulordnung in Kraft trat.

Die allgemeingültige Meinung, Adam Bohorič sei „der führende protestantische Mitarbeiter im Schulwesen in Krain“ gewesen, geht auf seine Tätigkeit an der Ljubljanaer Ständeschule (heute Klassisches Gymnasium Ljubljana) zurück. Er bemühte sich nicht nur um die Bildung feudaler Schüler, sondern ebenso um die Bildung begabter Jungen aus dem bürgerlichen Milieu. Es scheint, Krainisch wurde als Muttersprache auf dem Lande und Deutsch als Muttersprache in den Städten anerkannt, sodass Deutschkenntnisse bei Krainer Schülern eine notwendige Vorstufe des aristokratischen Lateins darstellten. Die protestantische Ständeschule in Ljubljana kann somit nur mit Vorbehalt als slowenisch gehalten werden, denn Krainisch

wurde (trotz der Behauptung Schmidts in seinem Werk *Pedagoško delo protestantov na Slovenskem v XVI. stoletju*, Ljubljana 1952) nicht als Unterrichtssprache auf niedrigen Bildungsstufen vorgesehen. Die Schule galt eher als eine Vorstellung darüber, wie die Bildung in Krain einst organisiert sein sollte. Slomšek hatte diese Vision erst im 19. Jahrhundert verwirklicht, und zwar mit der Gründung von Sonntagsschulen auf dem Lande mit Krainisch als Unterrichtssprache. In märktischen und städtischen Gebieten wurde allerdings Deutsch als neue globale Sprache des mitteleuropäischen Raumes zur Unterrichtssprache an den Schulen, so auch an den Gymnasien. Die Schulordnung von Bohorič ließ die Muttersprache, d. i. Slowenisch nur beim Musikunterricht zu; Musik wurde mit Liebe gleichgesetzt, in der Muttersprache gesungene Lieder stellten somit die Liebe dar, die Sprache galt als Begleiterin des Patriotismus, denn sie bestimmt das Verhältnis zwischen dem Menschen und (in unserem Fall) seiner Zugehörigkeit dem Slowenentum. In dieser Hinsicht bleibt die Schulordnung von Bohorič weiterhin aktuell und interessant für die heutige Zeit und unsere Beziehung zur Sprache.